

Kansatieteellisiä väitöskirjoja.

Lausunto Helsingin yliopiston Historiallis-kielitieteelliselle Osastolle TOIVO VUORELAN väitöskirjasta *Etelä-Pohjanmaan kansanrakennukset*. 307 s. Kyrönmaa VI. Helsinki 1949.

Etelä-Pohjanmaan kansanrakennuksia, sellaisina kuin ne tavataan 1800-luvulla, voidaan pitää alallaan kehityksen huippusaavutuksina. Koossaan, monihuoneisuudessaan ja arkkitektonisessa vaikuttavuudessaan ne on ehkä asetettava ensimmäiselle sijalle Euroopassa. Kun Etelä-Pohjanmaa lisäksi muodostaa sekä murteensa että asutuksensa puolesta selkeän kokonaisuuden, niin on alueen rakennuksiin kohdistuvan erikoistutkimuksen kirjoittaminen hyvin perusteltua. Samalla teos liittyy siihen erittäin vilkkaaseen kansatieteelliseen tutkimustyöhön, jota ennen toista maailmansotaa harjoitettiin kansanrakennusten alalla Baltian maissa sekä Keski-Euroopassa ja Pohjoismaissa. Viimeksimainituissa maissa rakennustutkimusten alalla on parin kolmen viime vuoden aikana jo pyritty suuriin synteeseihin, mistä lähes tuhatsivuiset julkaisut kertovat.

Tutkimusmateriaalinsa maisteri Vuorela on suurelta osalta itse koonnut piirtäjänsä kanssa monikesäisillä keruumatkoillaan suoraan kentältä. Ja koko tässä laajasuuntaisessa keruutyössä on tarvittu lujaa tutkijan otetta, tarkkaa silmää ja hyvää kuvauskykyä. Siten jokainen yksityinen talonkuvaus on tavallaan pieni tutkimus. Muikin aineisto on enimmäkseen aikaisemmin julkaisemattomista keräelmistä.

Metodiselta kannalta teos ei juuri paljonkaan tarjoo edistystä aikaisempiin suomalaisiin rakennustutkimuksiin: Johdantoluvussa kuvaillaan maakuntaa yleensä ja esitetään lyhyesti asutushistoria nykyisen käsityk-

sen mukaisesti, minkä jälkeen koko materiaali käydään läpi rakennusla-
jeittain. Vain kaikille rakennuksille ominaiset rakennusteknilliset yksi-
tyiskohdat kuten vesikatot, ikkunat, nurkkamuodot on käsitelty omana
ryhmänään. Tästä johtuu se, että tekijä usein aivan liian nopeasti siirtyy
asiasta toiseen, probleemeihinsa kylliksi syventymättä. Esimerkiksi
eteläpohjalaisen tuvan harvinaisen vakiintuneen sisustuksen muodostu-
minen olisi tarjonnut mielenkiintoisen ongelman, jonka selvittämiseen
olisi tarvittu rinnan kytötuvat, metsäpirtit ja saunat oleskelutiloiheen.
Olisi vielä kaivannut perusteellisempaa syventymistä erityisesti muuta-
miin sellaisiin ilmiöihin, joita kansanomaisina tavataan vain Etelä-
Pohjanmaalla ja sen lähimmässä ympäristössä. Tällaisia ovat mm. kaksi-
kerroksiset asuinrakennukset, joista kylläkin esitetään runsaasti aineistoa
ja joita osoitetaan tavatun maalaiskylissä jo 1700-luvulla eli suunnilleen
samoihin aikoihin kuin Ruotsissa ja Pohjanmaan rantakaupungeissa.
Mutta niiden käytäntöontulon edellytyksiä ei ole yritetty — paitsi
varallisuuteen vedoten — lähemmin selvittää. Samanlainen tapaus on
arkkitehtonisesti vaikuttava kaarevaotsainen takkamuuri sekä komea
ristimalkainen tuohikatto, jonka alue tosin käsittää lähes koko Länsi-
Suomen.

Muuten aineistoa on runsaasti, ja se antaa tuon tuostakin aiheen
mielenkiintoiseen huomioon, jopa kantavaankin tulokseen, kuten luhdin
ikää — noin 1100-luvulta —, takkamuurin kanta-aluetta ja virallisten
määräysten noudattamista sekä uusien ilmiöiden leviämistä koskevissa
tapauksissa. Esitys on selkeät ja huoliteltua. Vain aivan harvoissa ta-
pauksissa, kuten kaksikerroksisen aitan syntyä koskevassa lyhyessä esi-
tyksessä, on tarkoitus ilmaistu — ehkä tahallaan — hämärästi. Kuvitus
on harvinaisen hyvä. Piirroksissa ei tosin ole saavutettu johdonmukai-
suutta, mikä johtuu siitä, että piirustaja-apulaiset ovat vaihdelleet.

Teoksessa on mielestäni verraten onnellisella tavalla välttytty siitä
yksipuolisuudesta, mihin etnologit helposti joutuvat selittäessään kaikki
ilmiöt tiettyinä omina kehitysjaksoinaan; samoin siinä on vältetty taide-
historiallis-arkkitehtuurisen koulutuksen saaneiden rakennustentutki-
jain tapa esittää lähes kaikki kansanrakennukset korkeammista kulttuu-
reista saatuina lainoina ja mukautumina. Maisteri Vuorela on kulkenut
lähes keskitietä. Niinpä hän on mm. voinut osoittaa, että ns. sivutuvalli-
nen asuinrakennus, joka erityisenä sopusuhtaisena pääarakennuksena
tavataan Etelä- ja Keski-Pohjanmaan rajoilla, on sama kuin 1600-luvulla
vanhahtavaan herrarakennusten tyyppiin kuulunut päärakennus.
Toisaalta hän on pyrkinyt osoittamaan omaperäistä kehitystä mm. luh-
din solan rakenteessa.

Yleisvaikutelmana voidaan sanoa, että maisteri Vuorela on varsin
onnistuneesti selvittänyt Etelä-Pohjanmaan kansanrakennusten viimeis-
sen vaiheen, sen nuoremman historian eli sen huipun, jossa paikalliset
erikoispiirteet parhaiten näkyvät. Siten teos liittyy kauniina renkaana
aikaisempien suomalaisten rakennustutkimusten jo iäkkääseen sarjaan.

Edellä sanotun perusteella mielihyvin ehdotan väitöskirjan hyväksy-
mistä opinnäytteenä filosofian lisensiaatin tutkintoa varten.

Helsingissä 16. joulukuuta 1949.

KUSTAA VILKUNA

Lausunto E. A. VIRTASEN väitöskirjasta *Itäkarjalaisten kalastusoikeudesta ja -yhtiöistä*. 426 s. Kansatieteellinen arkisto VIII. Helsinki 1950.

Ainekset tähän laajaan tutkimukseen maisteri E. A. Virtanen on koonnut useilla matkoilla vuosina 1921—1943. Vain kahteen otteeseen hänellä on ollut tilaisuus matkustella rajan takana Itä-Karjalassa, nim. vuosina 1922 ja 1943. Mutta sitä ahkerammin hän on vierailut pakolaisleireillä ja yksityisten itäkarjalaisperheiden sijoituspaikoilla. Suullisina tiedonantoina saatua kenttäaineistoa tekijä on kartuttanut lähes kaikilla mahdollisilla historiallisista lähteistä ja muista kuvauksista hankituilla aineksilla. Kun ottaa huomioon tutkimusalueen syrjäisen aseman, niin on venäläisiä asiakirjajulkaisuja ja kuvauksia Itä-Karjalasta ilahduttavan runsaasti. Kaikki ne tekijä on käynyt huolellisesti läpi. Näin tutkimuksen aineisto on suurimmalta osaltaan ensi käden lähteistä, uutta ja ennen käyttämätöntä. Samoin laajahkon viimeisen luvun vertailuaineisto on suurimmalta osalta tekijän itsensä keräämää suomalaisten, lappalaisten ja virolaisten parista sekä Valtionarkiston ja muiden arkistojen tuomikirjoista ym. asiakirjalähteistä. Maist. Virtanen on näin joutunut uranurtaajana raivaamaan tätä etnologian alaa.

Laajan materiaalin tekijä on, opettajansa U. T. Sireliuksen tavoin, systemoinut tiettyihin etnologisiin ryhmiin ja alaryhmiin ja seurannut sitten kutakin ilmiötä läpi koko tutkimusalueen. Tavoitteena näyttää olleen päästä selville oikeustapojen ikäsuhteista, vanhemmista varhaiskantaisista tavoista ja uudemmissa muodostumista. Mutta varsinaisia kehityssarjoja Sireliuksen tavoin hän ei ole ryhtynyt rakentelemaan. Näin kutakin oikeustaparyhmää erikseen seurattaessaan tekijä on analysoinut laajan ja arvokkaan aineistonsa tavallaan rikki. Kokonaiskuvan saaminen on hyvin vaikeata, ja kokoavat lauseet puuttuvat. Tärkeitä tuloksia vilahtaa siellä täällä runsaan esimerkkiaineiston väliin kiilautuneina.

Metodista ja tavoitteesta johtuu, että teoksessa on myös sellainen etnologian keskeinen kysymys kuin »miksi näin?» jäänyt vaille tarpeellista huomiota ja tutkimus samalla vaille niitä varsin huomattavia tuloksia, mitä jo nyt aineksesta on poimittavissa. Jos joitakin kyllä olisi voitu tarkastella kokonaisuuksina, huomioonottaen kaikki talot asutuksellisine ryhmityksineen, sukulaisuus- ja varallisuussuhteineen sekä nautintavesistöineen, so. eräalueineen siten, että niillä sijaitsevien lähi- ja kauko-kalastamoiden luonnonsuhteet ja kalabiologiset seikat olisivat myös joutuneet kuvailun kohteeksi vaikkapa vain sellaisina, kuin niitä nauttiva kansanmiehet ne näkee, niin monet teoksessa esitetyt mitä erilaisimmat oikeustavat, yhtömuodostumat ja okkupaatiomenetelmät olisivat saaneet luonnollisen, paikallisista olosuhteista johtuvan selityksensä. Nyt lukija eksyy tapausten runsauteen, ja moni tapaus irrallisena saattaa näyttää vain satunnaiselta kummallisuudelta. Mainitsen runsaahkosta kokoelmasta vain yhden esimerkin.

Muutamissa pohjoisen Vienan-Karjalan kylissä on ollut tapana tiettyinä aikana vuodesta jakaa päivittäin saalis tasan koko kalastusyhteisön kes-

ken, riippumatta siitä mikä nuottue on kalat pyydystänyt (ss. 51—56). Nyt voisi väittää, että tapa on todisteena alkuperäisestä yhteisomistuksesta, mistä aikoinaan on paljon puhuttu. Oppineena ja kokeneena tutkijana maisteri Virtanen ei viittaa sanallakaan tähän, vaan jättää mielenkiintoisen ilmiön esittämiensä esimerkkien varaan. Niistä lukija kuitenkin pian huomaa, että näissä tapauksissa on kysymys sellaisista tiheinä parvina esiintyvistä kutukaloista, kuoreesta, muikusta ja sillistä, joilla alueen rantavesissä ei ole tiettyjä kutumatalikoita. Kalaparvet voivat siis ilmaantua yhtäkkiä mille apajalle tahansa, mistä on seurauksena, että jokin nuottue vetää epätavallisen runsaita saaliita useimpien muiden saadessa vesiperän. Saaliin tasanjaossa ei siis ole kysymys alkuperäisestä kommunistisesta yhteisnautinnasta, vaan kylän toimeentulon senhetkisestä turvaamisesta luonnonilmiön määräämällä tavalla.

Tällaiset luonnostaan antautuvat selityspeperusteet ovat tekijältä jääneet suhteellisen vähiin, mikä on valitettavaa, kun kyseessä on sellaisen luonnonvaraisen ja ehdottomasti ympäröiviin luonnonsuhteisiin tarttuneen ikivanhan elinkeinon kuin kalastuksen yhteiskunnallinen rakenne. Kalastusoikeutta ei voida kunnolla tutkia tuntematta vaihtelevia ja vivahdusrikkaita paikallisia luonnonsuhteita ja kalastustekniikkaa. Primäärinen seikka on näet yksinkertaisesti vain riittävä kalojen saaminen, mikä taas perustuu paikallisten olosuhteiden tarkkaan tuntemiseen, soveliaiden välineiden omistamiseen ja tarpeellisen pyyntitekniikan hallitsemiseen. Sitä vastoin kalastusoikeus on sekundäärinen, kalastusta järjestelevä ilmiö, jonka tavat ja muodostumat vaativat, tullakseen ymmärretyiksi, primääristen seikkojen vaarinottoa. Mutta on huomattava, että tutkimus on jäsennelty ja materiaalin keruu aloitettu jo 1920-luvun alkupuolella, jolloin U. T. Sirelius pyrki toteuttamaan typologista menetelmää ja *survival*-teoriaa koko kansankulttuurin alueella, olipa sitten kysymys vapaasti muodostuvista koruista tai tietyn tekniikan tai ympäristön sitomista luonnonvaraiseen elinkeinoelämään kuuluvista ilmiöistä, joiden struktuurin määrää yksinomaan tarkoituksenmukaisuus. Lisäksi on huomattava, että kenttäaineiston keruu on suoritettu vaikeissa olosuhteissa, sodan varjossa ja kaukana vieraassa ympäristössä, jossa kerääjä ei voi ottaa huomioon paikallisia olosuhteita samalla tavoin kuin liikkuaan varsinaisessa tapahtumamaastossa.

Systemoidessaan laajaa aineistoaan maisteri Virtanen on kuitenkin tehnyt useita varsin arvokkaita huomioita. Saamme todellisuuspohjaisen ja luontevan kuvan kaukonautinnasta, salojärvien merkittävistä kevätys-sijoista, parhaiden koskikalastamoiden erinomaisten laajoista nauttija-piireistä, kalastuspaikkojen valtauksesta, yhteisapajien käytöstä, vapaista kalastusyhtiöistä, niiden pyyntivälineiden ja työvoiman hankinnasta sekä saaliinjaosta. Siinä ohella huomaamme, miten yksityinen omistus hajaantuu yhteisomistukseksi ja miten yksityinen omistusoikeus hankitaan työllä. Teoksen ehdottomasti suurin ja pysyvä arvo on kuitenkin ainoalaatuisessa materiaalissa, esimerkkiaineistossa, jota myöhemmin varmaankin tullaan paljon käyttämään mm. Suomen historiassa niin tärkeään eräkulttuuriin kohdistuvissa tutkimuksissa. Suurelta osalta aineisto on sellaista, että se on tavoitettavissa enää vain tässä E. A. Virta-

sen teoksessa, sillä vanha Itä-Karjala on ajallisesti ja alueellisesti poissa suomalaisen kenttätutkimuksen ulottuvilta.

Metodia koskevista huomautuksistani huolimatta ehdotan mielihyvin väitöskirjan hyväksyttäväksi opinnäytteenä filosofian lisensiaatin tutkintoa varten.

Helsingissä 25. toukokuuta 1950.

KUSTAA VILKUNA